

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ
НАМНУКРАЇНИ»
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА
АКАДЕМІЯ»ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
КВНЗ «ХАРКІВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ,
ІНКЛЮЗИВНОЇ І
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

20 жовтня 2022

Збірник наукових праць

Харків 2022

УДК: 376+37.04:316.61+37.091.3:613

А 43

Редакційна колегія:

Головний редактор – *Бойчук Юрій Дмитрович*, д. п. н., професор, член кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Заступник головного редактора – *Бережна Світлана Вікторівна*, д. філософ. н., професор, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Члени редакційної колегії:

Бацилєва Ольга Валеріївна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Галій Алла Іванівна – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Коваленко Вікторія Євгенівна – кандидат психологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри спеціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Комісова Тетяна Євгенівна – кандидат біологічних наук, доцент, професор кафедри, завідувач кафедри анатомії і фізіології людини імені Я.Р. Синельникова, координатор з наукової роботи факультету природничої, спеціальної і здоров'язбережувальної освіти

Микитюк Сергій Олександрович – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету природничої, спеціальної і здоров'язбережувальної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди,

Науменко Наталія Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

«Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти», (20 жовтня 2022 р.) / за загальною редакцією проф. Бойчука Ю. Д. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022.

У збірці представлено матеріали регіонального круглого столу метою якого було обговорення питань створення здоров'язбережувального і безпеко-орієнтованого освітнього середовища у закладах освіти в умовах військового стану, визначення шляхів збереження фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я дітей, підлітків та студентської молоді в умовах військового стану, досвіду здоров'язбережувальної роботи в закладах освіти в умовах військового стану; висвітлення технологій навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в закладах спеціальної освіти та з інклюзивним навчанням в умовах військового стану.

Для фахівців у галузі спеціальної та інклюзивної освіти, викладачів, аспірантів і здобувачів закладів вищої освіти

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Протокол № 11 від 16.11.2022 р.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Козачек Н.О., Павлова А.О. Особливості проведення пропедевтичної педагогічної практики для студентів 2 курсу ХНПУ імені Г.С. Сковороди в умовах військового стану	70
Козлов А.В., Козлов А.В. Шляхи формування загальних компетентностей майбутнього фахівця спеціальної освіти засобами дисципліни «фізичне виховання» в умовах воєнного стану	73
Колупаєва Н.Л. Психологічна корекція комунікативної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями	77
Комратова Л. В. Шляхи корекції наочно-образного мислення дітей молодшого шкільного віку з легким інтелектуальним порушенням	82
Корсун С.О. Перспективи використання гурткової роботи спортивно-оздоровчого профілю при вирішенні завдань соціалізації підлітків з інтелектуальними порушеннями	87
Кашубіна О.О. Корекція порушень наочно-образного мислення слабозорих дітей із ЗПР засобами конструювання	94
Криловецька І. В. Можливості та сфера застосування соціальних історій у психокорекційній роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра	100
Кришталь А.І., Тютюнник В.В., Щербак І. М., Дрожик Л. В., Пашинський П. П. Застосування здоров'язберезувальних технологій здобувачами вищої освіти в умовах дистанційного навчання та воєнного стану	104
Литвинова Ю. Вивчення проблеми корекції заїкання в дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії в умовах воєнного часу.....	107
Лугова М.С. Війна очима дітей дошкільного віку: шляхи збереження психічного здоров'я в умовах стресу	111
Маракіна А. Г. Вплив популярної української музики на психічне здоров'я та культурну самоідентифікацію студентської молоді в умовах воєнного стану.....	113
Матяш О.М. Зерно патріотизму – у кожне дитяче серце.....	119
Мірошниченко О.М, Бойчук Ю.Д., Дрожик Л.В. Використання дидактичних ігор та ігрових прийомів у роботі з розвитку мовлення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями	124
Нікуліна С. М. Особливості еколого-краєзнавчої роботи з молодшими школярами з інтелектуальними порушеннями	129
Парасюк І. Ф. Визначення рівня розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ	134
Парфілко В. В. Дослідження особливостей переживання травматичних подій: результати та перспективи	137
Пегліванян Д.І. Здоров'язберезувальні технології в практиці роботи закладу дошкільної освіти.....	140

Лугова М.С.

магістр психологічних наук, аспірант кафедри філософії
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ВІЙНА ОЧИМА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ СТРЕСУ

24 лютого 2022 року в Україні розпочалась справжня війна. Територію незалежної держави, її мирний народ почали обстрілювати снарядами вдень та вночі. Ці шокуючі події, які супроводжуються втратою рідних та знайомих, руйнацією домівок та міст, вимушеною евакуацією, залишають слід в свідомості дорослих та дітей на все життя. Виникає питання наслідків війни для психіки та свідомості дитини. Ці наслідки критичні, що підтверджується психологами, соціологами, філософами в дослідженнях. Дитина з народження відчуває стресовий стан батьків, та засвоює такі відчуття як досвід, навіть не усвідомлюючи їх. Діти шкільного віку та старші задають багато запитань та намагаються зрозуміти те, що відбувається через когнітивну сферу, при цьому і емоційний стан може бути дуже важким. Багато питань у дорослих виникає до стану дітей дошкільного віку, адже ці діти ще малі для усвідомлення та когнітивної обробки поточної реальності. В силу військових обставин діти чують вибухи та розмови батьків про актуальні новини і відчувають загальну атмосферу тривоги та напруження, починають цікавитись тим, що відбувається, або просто знаходяться у стані стресу. Метою поточного дослідження є пошук шляхів збереження психічного здоров'я дітей дошкільного віку в період війни.

Переглядаючи фільм «Життя прекрасне» (1997 року), можна захопитись креативністю головного героя - батька-віртуоза, який переконав свого сина, що війна навколо це просто гра, в якій маленький хлопчик може перемогти та отримати справжнісінький танк. Цей трюк зміг урятувати життя маленькій людині, та зберегти психіку дитини від шоку, викликаного усвідомленням навколишньої реальності. Чи є ефективним цей прийом в реальному житті та чи треба говорити всю правду дитині дошкільного віку, це питання турбує багатьох українських батьків.

Аналізуючи роботи вітчизняних психологів з даного питання, було виявлено чимало робіт, присвячених психологічній допомозі дітям в період війни. Зокрема цікавою виявилась робота «Особливості надання кризової психологічної допомоги дітям», чії автори зазначали: «В процесі життя людина проживає різноманітні кризові ситуації, які з одного боку є травмуючими для неї, з іншого, дають можливості зростання та розвитку. Проте в психологічному контексті не завжди особа може справитись із труднощами, особливо, коли ця ситуація зачіпає дитячу психіку. Діти, які відчувають можливу або реальну перешкоду задоволення основних потреб не здатні допомогти самі собі. Тому потребують підтримки близької людини або психолога. Зараз, під час війни актуальними

кризовими ситуаціями є: втрата членів сім'ї, руйнування домівки, вимушене переселення, що дає відчуття позбавлення безпеки для дітей» [1].

В роботі «Психологічні особливості емоційного стану дітей дошкільного віку в період екстремальної ситуації воєнного конфлікту» Кармазіна А. О. та Фролова Н. В. прийшли до висновку: «На наш погляд, особливу увагу слід приділити характеристиці подій навколишнього світу і те, яке він впливає на дітей. Прикладами таких досліджень є роботи арабських учених, в яких вони показують, що найбільш сильними факторами, що впливають на психіку дитини у час війни, є: тяжкі форми фізичного насильства, що відбувалися на очах у дитини; шум снарядів, що вибухають; напруга від принизливого поводження в сім'ї та школі. Вченими позначається, що пряме перебування на території воєнного конфлікту сприяє тому, що в дітей даного віку спостерігаються гостро виражені ознаки ПТСР. Через стан постійної напруги, що викликається військовими діями, дитина перестає бачити життєву перспективу, втрачається інтерес до раніше привабливої діяльності. Крім того, психотравмуючі події можуть стати для дитини причиною зупинки особистісного розвитку» [3].

Війна – це стрес для дітей, що були евакуйовані, і для дітей, що лишилися в Україні. В першому випадку – це стрес від зміни місця проживання, втрати улюбленої кімнати, іграшок, улюбленого дитячого майданчика та друзів, розлука із батьком, у другому – це звуки вибухів та інші аспекти, суміжні з війною. Залишаючись в Україні, батьки повинні усвідомлювати, що безпечного місця немає ніде, тож дитина повинна виконувати чіткі «правила гри» під керівництвом дорослого, зокрема дотримуватись правил особистої безпеки під час повітряної тривоги. Це є важливим елементом реалізації інстинкту самозахисту та формує правильні звички реакції на подібні оголошення.

Спілкуючись з батьками з приводу зазначеної теми, авторка зустрічала таку позицію батьків: «В моменти вибухів я кажу своєму сину, що це грім гримить, тож скоро буде дощ, тому не варто виходити на прогулянки, або варто йти додому. Так я вбережу дитину від зайвої інформації в 2.5 роки». Але йдучи таким шляхом, батьки лише закріплюють у свідомості свого малюка що грім\дощ – це загроза, якої варто боятись, що у майбутньому створює фобію грому. Але ж дощу все немає, і в дитині рано чи пізно з'явиться недовіра до такої теорії. Загалом, обманюючи дитину, мати чи батько дають не вербальний дозвіл на брехню, допускають її в життя дитини, показуючи що так можна. Однак, все тайне стає явним. Дитині не буде легше від того, що їй скажуть, що гуркіт від негоди, адже реакція дитини залежить насамперед від емоційної реакції дорослого на подію. Тому робота батьків над собою та своїм психоемоційним станом є важливим елементом захисту психіки дитини. Бути сильним, стійким та рівноважним - це найкраще, чому можуть навчити батьки своїх дітей у період війни, бо саме батьки є єдиним стабільним елементом для дитини в цей період. Важливо показати дитині будь-якого віку, що на дорослого можна покластись, що йому можна довіряти, що він захистить від

небезпеки. Слова «батьки» та «безпека» повинні стати синонімами в свідомості дитини.

Як зазначають фахівці: «Саме дорослий має забезпечити таке середовище, в якому перебуваючи, маля буде відчувати себе в безпеці та любові. Важливо, щоб місце перебування не часто змінювалось, повинна бути певна передбачуваність. Звісно, що конфлікти мають бути мінімізовані. Краще уникати галасу та зосереджених в одному місці людей у великій кількості, тварин» [1].

Усвідомлення себе у безпеці є ключовим для психіки дитини в цей період. Тут цікавим ігровим сюжетом можуть стати «супер-герої», роль яких виконують представники ЗСУ та ТРО, які захищають від ворогів та боронять країну. Окрім почуття безпеки така гра формує повагу до збройних сил, а також гордість та патріотизм.

Наступним аспектом захисту психіки дитини є обмеження інформації, яку отримує дитина з приводу війни. Обговорення подій на фронті, перегляд новин при дитини варто обмежити. Інформаційне поле війни несе тривогу та страх, який транслюється через сприйняття дорослих. Факт війни дитина може усвідомлювати і в 3 роки, проломлюючи через свій досвід (погані нападають, добрі захищають), однак подробиці про кількість жертв можуть створити ситуацію стресу.

«Надавайте інформацію відповідно до віку дитини та подбайте, щоб вона не травмувала дитину. Діти дошкільного віку мають право знати, що відбувається у їхній країні, але дорослі також мають відповідальність убезпечити малих дітей від небезпечного контенту» [2].

Тож, в такому складному питанні, немає формули як розповісти дитині про війну, або чи варто розповідати дитині про війну в дошкільному віці. В кожній сім'ї є свої обставини, ситуації на момент початку війни, психо-емоційний стан дитини, її вік. Кожна мама сама, дивлячись на свою дитину, вирішує, що, як і коли пояснити. Однак, є прості рекомендації від фахівців, які допоможуть пережити цей складний період з мінімальними ризиками для дитини: По-перше, говорити дитині правду, не створюючи зайвих фобій, розповідаючи простими словами, які зрозуміє дитина і в 3 роки, в ігровій формі: «Так, йде війна. Лиходії прагнуть забрати в нас частину території. Це як Петрик хотів забрати в тебе твою машинку на дитячому майданчику, а тато заступився за тебе і сказав, що не можна брати чуже». Або в момент обстрілу: «Так, це лиходії стріляють, вони хочуть нас налякати. Це як Петрик кидав в тебе камінням, коли ти не віддав машинку. Тільки ці камінці трохи більші. Нам варто пройти до укриття». По-друге, обмежити зайву інформацію, що отримує дитина. По-третє, зберігати спокій та вчити дитину в ігровій формі дотримуватись правил особистої безпеки.

Варто пам'ятати, що будь-яка війна рано чи пізно закінчиться, а психічне здоров'я дитини – це база, на якій буде побудовано майбутнє дитини. У будь-якій ситуації, задача кожної родини - зробити все, щоб їх діти були в безпеці.

Література

1. Бучинська В. І., Бригадир М.Б. Особливості надання кризової психологічної допомоги дітям. *Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи*. Матеріали конференції. Тернопіль. 2022. С. 128-130.
2. Вітвіцька А. Я., Бригадир М.Б. Як говорити з дітьми про війну, смерть і втрату. *Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи*. Матеріали конференції. Тернопіль. 2022. С. 130-133.
3. Кармазіна А. О., Фролова Н. В. Психологічні особливості емоційного стану дітей дошкільного віку в період екстремальної ситуації воєнного конфлікту. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. Науковий журнал. № 25. Львів. 2022. С. 23-26.

Маракіна А. Г.

студентка

Науковий керівник: Міщенко О. А.

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

ВПЛИВ ПОПУЛЯРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА КУЛЬТУРНУ САМОІДЕНТИФІКАЦІЮ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Не існує жодної життєвої ситуації, яка б не мала сенсу. Це пояснюється тим, що сторони людського буття, що здаються негативними, зокрема, трагічна триада – страждання, вина, смерть, – можуть бути оформлені у децю позитивне, у досягнення, якщо підійти до них з правильної сторони

Віктор Франкл [2]

Актуальність. Уже восьмий місяць над Україною лунають сирени, які з жахом сповіщають про можливі обстріли. Ніхто не був готовим до вторгнення країни агресора. Ми – українські студенти ХХІ століття – не могли уявити, що окупанти прийдуть на нашу землю, будуть цинічно та жорстоко руйнувати житлові будинки, лікарні, навчальні заклади та культурні пам'ятки, позбавляючи нас змоги жити в гідних умовах, навчатись та здобувати омріяну професію.

Як майбутні педагоги, ми маємо розуміти, що останнім часом, діти, підлітки та студентська молодь усе частіше стають жертвами війни (фізично чи морально). Потерпілими від постійних обстрілів, фізичного поранення та каліцтва, на жаль, стають сотні тисяч людей, особливо вразливі групи, унаслідок чого, велика кількість із них були вимушені покинути свої домівки, отримати статус ВПО, або виїхати за кордон, з метою збереження власного життя, лікування та реабілітації [3, с. 7].

Війна завдає не лише фізичної шкоди, руйнує безліч планів та перебіг нормального дитинства, отрочтва, юнацтва. Кількість дітей, які отримали психологічні травми (знаходились в окупації, стали жертвами або свідками трагічних подій або, найстрашніше, втратили близьких), у декілька разів перевищує фізично травмованих та, на жаль, матиме нищівні та важкі наслідки для їхнього